

АНОТАЦІЯ

Тугай М. І. Етнографічна діяльність Михайла Зубрицького в контексті регіональних народознавчих студій Наукового товариства імені Шевченка. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 Історія та археологія. – Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника МОН України, Івано-Франківськ, 2023.

Дисертаційне дослідження присвячене важливій та актуальній науковій проблематиці – вивченню історичної біографістики, що є одним із важливих завдань сучасних історичних студій. Зокрема це стосується вивчення діяльності тих персоналій які здійснили певний вклад у націотворення українського народу, розвиток науки і техніки тощо. Кінець XIX – початок XX ст. позначився активним розвитком етнології, накопиченням етнографічного, фольклористичного та джерелознавчого матеріалу, серед багатьох збирачів якого слід виділити отця Михайла Зубрицького (1856–1919 рр.) – пароха с. Мшанець Старосамбірського повіту, автора понад 350 наукових та публіцистичних статей та розвідок. Його багатовекторна діяльність – душпастирська, громадсько-політична та науково-дослідна відображає намагання внести свій вклад у ту чи іншу сферу життя. Він був одним із найвідоміших дослідників духовної та матеріальної культури Бойківщини. Його напрацювання використовуються як джерельна база в етнологічних карпатознавчих студіях донині.

Виокремлено періоди діяльності отця Михайла, а саме: 1) 1856 р. – початок 1880-х рр. – становлення та формування особистості панотця; 2) 1880-ті рр. – 1910-ті рр. – душпастирська та етнографічна діяльність у с. Мшанець Старосамбірського повіту; 3) 1896 р. – 1910-ті рр. – робота у Науковому товаристві імені Т. Г. Шевченка у Львові; 4) 1880-ті р. – 1910-ті рр. – участь у просвітницькому, культурно-освітньому та політичному житті Галичини; 5) 1914–1916 рр. – життя та діяльність у період Першої світової війни та під час

перебування у Словенії; б) 1918–1919 рр. – діяльність у період становлення ЗУНР.

У науковій роботі проаналізовано основні фактори, які вплинули на формування особистості отця Михайла Зубрицького. Важливе значення у цьому мало родинне середовище та навчання. Освіту панотець здобув у Дрогобицькій гімназії та Перемиській семінарії. Саме в період навчання у Дрогобичі він познайомився з Іваном Франком, що знайшло відбиток у майбутньому. За час навчання священнослужитель здобув глибокі знання знань із різних галузей науки, які посприяли формуванню його як свідомого громадянина та людини із прогресивним баченням.

Висвітлено громадсько-політичну та душпастирську роботу отця Михайла Зубрицького як одного із представників прогресивних діячів, що базувалася на виконанні обов'язків священнослужителя, а також участі в політичному житті Галичини, у розвитку та реформуванні шкільництва, відкритті та роботі читалень товариства «Просвіта», крамниць при них та ін. Загалом його діяльність була спрямована на покращення життя сільського населення Галичини в усіх його сферах.

У дисертації проаналізовано науково-дослідницьку діяльність о. М. Зубрицького, активного учасника НТШ, одного із найавторитетніших збирачів етнографічних, фольклористичних матеріалів та предметів для етнографічних музеїв. Зокрема завдяки роботі панотця, матеріалами із Бойківщини поповнилися колекції музеїв у Відні, Базелі та Львові. Опрацювавши фонди деканальних та парафіяльних бібліотек, отець Михайло опублікував цінні археографічні матеріали, пов'язані із історією Галичини та церкви. За значну науково-дослідницьку роботу отця Михайла було обрано дійсним членом Наукового Товариства імені Шевченка у Львові в 1904 р. При можливості, він безпосередньо брав участь у засіданнях секції та загальних зборів НТШ.

Вивчено наукову спадщину отця Михайла Зубрицького у дослідженні духовної культури бойків, зокрема їх світоглядних уявлень та вірувань, календарної та родинної обрядовості. Аналіз світогляду бойків базувався на

уявленнях про потойбічний світ, розумінні понять рай/пекло, трактуванні прислів'їв та інших фольклорних матеріалів. Цінними є записи народознавця стосовно демонологічного світу бойків, їх вірування у демонізованих персонажів та осіб із езотеричними здібностями.

Упорядковано зібрані Михайлом Зубрицьким матеріалів про календарну обрядовість населення Західної Бойківщини. Зокрема проаналізовано свята згідно з календарним роком, із різноманітними обрядодіями, мотивами та особливостями святкування; детально охарактеризовано дні тижня відповідно до записів народознавця.

Важливе місце у дослідженнях о. М. Зубрицького про духовну культуру бойків займають опис структури бойківської сім'ї, ієрархії та відносин у родині, а також елементи етнопедагогіки. Зафіксовано та з'ясовано особливості святкування хрестин та весіль бойків. Унікальними є записи про поховальний процес, який занотовано, і за власними спостереженнями, і на основі розповідей місцевого населення.

Розглянуто особливості дослідження матеріальної культури Бойківщини у записах отця Михайла Зубрицького. Особливу увагу він приділяв вивченню структури господарства бойків, повсякденного і святкового одягу, їжі, традиційного житлово-господарського будівництва у Старосамбірському та Турківському повітах.

У етнографічних розвідках отця Михайла Зубрицького описана традиційна їжа та раціон бойківчан, пояснено, приготування та зберігання деяких страв. Зокрема аналіз перших і других страв, випікання хліба та пірижків, а також виготовлення різноманітних напоїв.

Зазначено, що найбільш досліджуваною сферою матеріальної культури бойків у наукових розвідках Михайла Зубрицького є традиційне житлово-господарське будівництво. Народознавець подає характеристику природнь-географічного планування при створенні подвір'я, житлових та господарських будівель. Етнографом зафіксовані т.зв. «довгі» хати, коли всі будівлі у дворі знаходилися під одним дахом. У наукових розвідках

дослідника поданий детальний опис усіх етапів будівництва житлових приміщень, зокрема облаштування внутрішнього простору (інтер'єру), розміщення вікон, дверей та пічки як основного засобу обігріву хижі. Господарські будівлі розташовувалися у дворі, кожна з яких мала своє призначення: для зберігання землеробських знарядь, для тварин, зберігання продуктів сільськогосподарської діяльності та ін. Цікавими є описи обрядодій, які супроводжували весь процес будівництва, від зав'язин до завершення робіт, де активну роль відігравав майстер-будівельник.

Основним господарським заняттям бойків було землеробство та скотарство. Бойки сіяли зернові культури, вирощували різноманітні городні культури та інше. Серед домашніх тварин утримували корів, коней, волів, птицю та овець. Останніх утримували та найчастіше випасали полонинним способом. Окрім цього, поширеними були допоміжні види господарської діяльності: городництво, садівництво, бджільництво та торгівля. Бойківське населення активно займалося також домашніми ремеслами та промислами, зокрема деревообробною, лозоплетінням, шкіряними промислами, кушнірством, шевством, ткацтвом, Вироби призначалися для домашніх потреб та продажу.

Наукова новизна одержаних результатів дисертації зумовлена поставленими завданнями та засобами їх реалізації. У дисертаційному дослідженні *вперше*: комплексно проаналізовано етнографічну спадщину отця Михайла Зубрицького та його внесок у розвиток етнографічного музейництва; введено до наукового обігу нові та маловідомі джерела, що розкривають окремі сфери діяльності народознавця; створено періодизацію життєвого шляху, наукової та громадсько-політичної діяльності етнографа; *удосконалено*: відомості щодо діяльності вченого-аматора у Науковому товаристві імені Шевченка у Львові; *новий рівень розвитку отримали*: матеріали, які відображають формування та становлення особистості дослідника, його громадсько-політичну та душпастирську діяльність.

Матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані в різних сферах діяльності, зокрема у науково-дослідній при написанні наукових праць про розвиток української етнографії кінця XIX – початку XX ст., про діяльність видатних українських етнографів; у навчальній для підготовки навчально-методичних посібників та підручників із спеціальних курсів з карпатознавства та історії української етнології; у виховній роботі з метою виховання патріотизму у молоді в сучасних глобалізаційних умовах.

Ключові слова: отець Михайло Зубрицький, діяльність, священник, етнограф, фольклористика, НТШ, музей, бойки, Мшанець, Галичина, українські Карпати, етнологія, традиційна обрядовість, вірування, історіографія (національна історіографія), Східна Галичина, українознавство, релігійно-просвітницька робота, духовенство (греко-католицьке, православне), свято, спогади, громадський побут, етнографія.

SUMMARY

Tuhai M. I. Ethnographic work of Rev. Mykhailo Zubrytskyi in the context of regional ethnographic studies of the Shevchenko Scientific Society. – Qualifying scientific work on the rights of a manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of a Doctor of Philosophy in the field of knowledge 03 Humanities on the specialty 032 History and Archaeology. – Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Ivano-Frankivsk, 2023.

The dissertation research deals with the study of historical biography, an important and relevant scientific problem of the modern historical studies. Its national dimension dwells on the scientific research into the lives of various personalities, in particular, those individuals who have contributed to the formation of the Ukrainian identity and development of the Ukrainian statehood ideas, as well as science and technology, etc. The end of the XIX –beginning of the XX century witnessed active development of ethnology, it was the time when a lot of ethnographic, folklore and historical material was found and collected. Among the scholars of that period one should single out the personality of Reverend Mykhailo Zubrytskyi (1856-1919), a clergyman from the village of Mshanets of the Starosambir county, an author of more than 350 scientific papers and journalistic articles. His multi-vector activity, religious, socio-political, and scientific, showed his efforts to contribute to different areas. He was one of the most famous researchers of the spiritual and material culture of the Boykos region; and his research are still used as a source material in ethnological studies of the Carpathian region.

The thesis suggests dividing Rev. Mykhailo Zubrytskyi's activity into the following periods: 1) 1856 – early 1880s – the period of his personality formation and development; 2) 1880s – 1910s – clerical and ethnographic work in the village of Mshanets of the Starosambir county; 3) 1896 – 1910s – work in the Shevchenko Scientific Society in Lviv; 4) 1880s – 1910s – active involvement in the educational, cultural, educational, and political life of Galicia (Halychyna); 5) 1914-1916 – his life and work during World War I and his stay in Slovenia; 6) 1918-1919 – his

activity during the formation of the ZUNR (WUPR – Western Ukrainian People’s Republic).

The scientific research analyses the main factors of influence that shaped the personality of reverend Mykhailo Zubrytskyi. The most important ones were his family environment and education. The clergyman studies in the Drohobych gymnasium and in Przemysl seminary. It was during his studies in Drohobych that he met Ivan Franko, and this event definitely had an impact on his future. During his studies, the priest received thorough knowledge of various fields of science and humanities, and that contributed to him developing as a conscious citizen and a person with a progressive vision.

The thesis dwells on the socio-political and professional activity of Reverend Mykhailo Zubrytskyi who represented an important and influential strata of the society, namely his priest duties as well as his participation in the political life of Galicia (Halychyna), in the development of education system and school reform, his involvement in the enlightenment process, in particular opening and running of the so-called “reading rooms” under the auspices of the “Prosvita” (“Enlightenment”) society along with shops in those places etc. In general, his work aimed at making everyday life of the rural population of Galicia better in all its spheres.

The dissertation analyzes the scientific work of Rev. M. Zubrytskyi, an active participant in the NTS (the Shevchenko Scientific Society), one of the most renowned collectors of ethnographic, folklore material as well as material objects for ethnographic museums. Due to his work, ethnographic collections of museums in Vienna, Basel, and Lviv got enriched with a variety of exhibits representing the Boykos region. Having studied the collections of dean and parish libraries, Rev. Mykhailo Zubrytskyi published valuable archaeological materials regarding history of Galicia and the church. To celebrate his significant research contribution, Rev. Mykhailo Zubrytskyi was made a full member of the Shevchenko Scientific Society in 1904. Whenever it was possible, he personally took part in section meetings and general meeting of the NTS (the Shevchenko Scientific Society).

The thesis focuses on the scientific heritage of Rev. Mykhailo Zubrytskyi regarding his study of the spiritual culture of Boykos, in particular their worldview and beliefs, calendar and family rituals. To analyse and understand the Boykos' worldview one should rely on their ideas about afterlife, interpretations of the concepts of heaven/hell, understanding of proverbs and other folklore materials. Among the gathered material, the ethnographic records on the demonological world of Boykos, their beliefs in demonized characters and people with esoteric abilities are of extreme value.

The thesis organizes and categorises some materials collected by Rev. Mykhailo Zubrytskyi, namely the ones dealing with calendar-based rituals of the population of the Western Boykos region. In particular, the holidays were analyzed according to the calendar year, various rituals, motives and peculiarities of celebration; the thesis provides a detailed description of the days of the week in accordance with the ethnographer's records.

It is worth mentioning that Rev. M. Zubrytskyi paid a lot of attention to the spiritual culture of Boykos; his research work include descriptions of the structure of a Boyko family, its hierarchy, and relations in the family, as well as elements of ethnopedagogy. The records also show and explain peculiarities of baptisms and weddings celebrations typical of Boykos; these materials are based both on the personal observations and on the stories of the local population.

The research work also focuses on the peculiarities of the study of the material culture of Boykos in the records of Rev. Mykhailo Zubrytskyi. He paid special attention to the study the everyday aspects of Boykos lives in Starosambir and Turkiv counties, in particular to their ways of farming, husbandry, casual and festive clothing, cuisine and diet, traditional housing, and economic ways.

The ethnographic papers of Rev. Mykhailo Zubrytskyi describe the traditional Boykos' food and diet, explains how certain dishes are cook and the ways some food is stored. Namely, they provide the analysis of the first and second courses, bread and pie making and baking, as well as production of different drinks.

It is worth mentioning noted Rev. Mykhailo Zubrytskyi dedicated a large bulk of his research to the material culture of Boykos, in particular their traditional housing and household economy. The ethnographer provided full characteristics of natural geographic planning when planning a yard, and/or building residential and household buildings. He described the so-called "long" houses, when all the buildings in the courtyard were under one roof. His scientific papers included detailed descriptions of all the stages of construction of residential premises, in particular the arrangement of the internal space (interior), the ways and places windows, doors, and stoves as the main means of heating were situated. Non-residential premises were situated in the courtyard, and each of them served their own purpose: storage of agricultural tools, storage of agricultural products, places for poultry and cattle etc. Besides technical details, the ethnographer provided descriptions of traditional rituals and rites accompanying every stage of construction: from the tying of the first poles to the completion of the entire process, and the craftsman-builder played an important role there.

The main economic fields of the Boykos' activity were agriculture and animal husbandry. Boykos grew crops and variety of vegetables, etc. They kept different domestic animals including cattle, horses, poultry, and sheep. Sheep farming was extremely important, and flocks of sheep were grazing on highland pastures. Besides husbandry, Boykos were actively engaged in domestic activities such as fruit and vegetable planting, apiculture, and trade. Boykos were widely known for their crafts and other professional trades, in particular carpentry, basket weaving, lather tanning, leather crafts, fur trade, cobbling, and weaving. All production was meant both for domestic use and sale.

The scientific novelty of the dissertation results from the objectives set and means of their implementation. The dissertation research is the *first* one to provide a comprehensive analysis of the ethnographic heritage of Reverend Mykhailo Zubrytskyi and his contribution to the development of ethnographic museum studies were analyzed; to introduce new and little-known scientific sources; to discover and revealing certain aspects of the ethnologist's activity; to offer chronology of the

scholar's life periods, his scientific and socio-political work; the dissertation *compelemented* information on the involvement of the amateur scientist in the Shevchenko Scientific Society (NTSh); certain materials on the formation and development of the researcher's personality, his socio-political and clerical activities got their *fresh interpretation*.

The materials of the thesis research can be used in various fields of study, in particular for scientific research when studying the development of Ukrainian ethnography of the late XIX – early XX centuries or researching activity of outstanding Ukrainian ethnographers; it may be used in the educational sphere during compilation of teaching manuals and textbooks on special courses on the Carpathian studies and the history of Ukrainian ethnology; it may also be used in educational work while educating younger generations and bringing them up in the spirit of patriotism against the modern globalization background.

Key words: Rev.Mykhailo Zubrytskyi, activity, priest, ethnographer, folklorist, NTSh (The Shevchenko Scientific Society), museum, Boykivschyna (the Boykos region), Mshanets, Galicia, Ukrainian Carpathians, ethnology, traditional rituals, beliefs, historiography (national historiography), Eastern Galicia, Ukrainian studies, religious and educational work, clergy (Greek-Catholic, Orthodox), holiday, memories, public life, ethnography.

СПИСОК НАУКОВИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Українські фахові видання

1. Tuhai M. (2019). Burial motives in the studies of Rev. M. Zubrytskyi. *Zaporizhzhia Historical Review*, 1(53), 247–253.
DOI: 10.26661/zhv-2019-1-53-33
URL: <https://istznu.org/index.php/journal/article/view/136>
2. Tuhai M. (2020). Church history in scientific researches of p. Michael Zubritsky. *Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. Ч. 33. С. 167–175.
DOI: 10.15330/gal.33.167-175
URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/9921>
3. Тугай М. (2018). Міграційна проблематика у публікаціях о. М. Зубрицького. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Вип. 22, Том 1. С. 28–32.
DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/22.166848>
URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/22_2018/part_1/7.pdf
4. Тугай М. (2020). Нотатки о. М. Зубрицького про народну демонологію бойків. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. Том 31 (70), № 4. С. 235–239.
DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-5984/2020/4.35>
URL: https://www.hist.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/4_2020/37.pdf

Зарубіжні видання

5. Тугай М. (2020). Цигани, євреї і словенці в етнографічних дослідженнях Михайла Зубрицького. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2020 № 4 (32), vol. 1. pp. 132–137.

DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.4.1.25>

URL: <https://kelmczasopisma.com/viewpdf/1423>

Опубліковані праці апробаційного характеру

6. Тугай М. Народні будівельні традиції населення Західної Бойківщини. *Наукові підсумки 2019 року, XXXVII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція*. м. Вінниця, 9 грудня 2019 року. Ч. 9. С. 49–53.
7. Тугай М. Науково-дослідна робота М. Зубрицького в НТШ. *Актуальні питання суспільно-гуманітарних наук та історії медицини. Міжнародна науково-практична конференція, 11-12 жовтня 2018 року*. м. Чернівці, 2018. С. 193–194.
8. Тугай М. Участь о. Михайла Зубрицького в етнографічній експедиції на Бойківщину 1904 року. *Актуальні питання суспільних наук: наукові дискусії: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 17-18 серпня 2018 року)*. Київ: ГО «Київська наукова суспільнознавча організація», 2018. С. 36–39.
9. Тугай М. Участь отця Михайла Зубрицького у розвитку етнографічного музейництва наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. *Матеріали ХХІІІ Всеукраїнської (з міжнародною участю) науково-практичної конференції «Короленківські читання 2020» за темою «Бібліотеки, архіви, музеї: історичний досвід та актуальні тенденції розвитку», присвяченої 190-річчю від часу заснування ХДНБ ім. В. Г. Короленка*. 22-23 жовтня. 2020 р. Харків. С. 141–145.
10. Тугай М. Роль отця Михайла Зубрицького у розвитку української етнографії. *«Травневі студії 2021: історія, міжнародні відносини, філософія»*. 23 квітня 2021 р. м. Вінниця. С. 266–269.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

11. Тугай М. (2020). Проблеми української школи у висвітленні Михайла Зубрицького (наприкінці XIX – на початку XX ст). *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету: збірник статей учасників Шостої всеукраїнської мультидисциплінарної конференції «Чорноморські наукові студії», 15 травня 2020 року*. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». Вип. 32. С. 264–267.
12. Тугай М. Лист о. Михайла Зубрицького до невідомого священника. *«Реформування та розвиток гуманітарних та природничих наук»*. Матеріали II науково-практичної конференції (м. Полтава, 22-23 травня 2020 р.). Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 143–147.
13. Тугай М. Основні віхи життєвого шляху вітчизняного народознавця Михайла Зубрицького. *Суспільні науки: виклики і сьогодення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Одеса, Україна, 8-9 червня 2018 року). Одеса: ГО «Причорноморський центр досліджень проблем суспільства», 2018. С. 22–26.
14. Тугай М. Публікаційна діяльність о. Михайла Зубрицького. *The 1st International scientific and practical conference «Problems and Innovations in Science» Part 1 (May 4-5, 2020)*. Nika Publishing, London, Great Britain. 2020. V. 1. S. 125–132.